

Katarina Majerhold

Filozofija klovnovstva (ali filozofija sreče, ljubezni in igre)

“Če argument filozofa ne zmanjša človeškega trpljenja,
je prazen argument.”

Epikur

Filozofija se je znašla na pomembnem razpotju – ali bo izginila z menija današnjega sveta kot nepotrebno in pretežno znanje ali pa se bo kot feniks vzdignila iz skorajšnje pozabe in bo še vedno pomembno prispevala k dobrobiti človeške civilizacije, kakor je to počela od samih začetkov zahodne družbe. Zato je za filozofijo morda nastopil čas, da se premakne iz lastne grandioznosti in zagledanosti vase kot posedovalko vrhunskega znanja zgolj za posvečene in to deli med smrtnike ter jim s tem pomaga na njihovi poti osvoboditve.

Kar pomeni, da se preseli iz trdnjave abstraktnih logičnih argumentov in kritičnega mišljenja med navadne smrtnike in še bolj, da svoj zamotani jezik (žargon) odmota in ga naredi dojemljivega za vsakdanje probleme in dileme življenja posameznikov, kajti samo tako bodo ti lahko spoznali čudovito vsebino (*sophio ali modrost*), kakor tudi orodja in metode, ki jih ponuja filozofija ljudem za dobro in srečno življenje. Še zlasti pa bodo lahko spoznali poti osvoboditve od strahov, frustracij in nevednosti. Zato bi rada najprej kratko in jedrnatno predstavila lepoto in temelje filozofije, v nadaljevanju pa tudi osnovno naravnost delovanja filozofa-klovna, filozofinje-klovnese, za katera si prizadevam. Ideja o filozofu-klovnu se mi je porodila v zadnjih dveh letih kot posledica lastnih življenjskih izkušenj in dogodkov, čeprav bomo videli, da je ta ideja kombinacija različnih uvidov in znanj različnih disciplin, pa tudi same filozofije.

Filozofija se zaveda, da je osnova modrosti in znanja najprej poznavanje samega sebe, zato ker s poznavanjem samega sebe izvemo, kaj

nas resnično zanima, kje je locus in težišče našega interesa ali, boljše, bolečine, tj. ugotovimo, kako živeti dobro in srečno življenje. Poleg tega s spoznavanjem samih sebe razumemo, kako spoznavamo, kako je sestavljen naš kognitivni, duhovni, čustveni in fiziološki ustroj, ki je temelj našega počutja, mišljenja in delovanja, hkrati pa je s spoznavanjem samega sebe povezano tudi poznavanje sveta in kozmosa, saj je človek vedno v svetu, svet pa v kozmosu – med njimi pa vedno obstaja relacija ali odnos.

Toda ena od lepote načina filozofskega spoznavanja sebe in sveta ter kozmosa je, da to počne z otroško odprtostjo, radovednostjo, čudenjem in vztrajno ter ljubečo naravnostjo do sebe in do Drugega z uporabo kritičnega, kreativnega in imaginativnega (intuitivnega) mišljenja. Filozofiji je povsem jasno, da brez primerne osnovne naravnosti do spoznavajočega in spoznanega subjekta, tj. da brez radovednosti, odprtosti, čudenja in ljubečnosti ne moremo ničesar spoznati, saj v primeru dialoške neodprtosti in ne-radovednosti do nas ne more priti nič, ničesar ne moremo spoznati ali, boljše, srečati. Kajti spoznanje ali spoznati ne pomeni nič drugega kot srečati, seznaniti se skozi odprti dialog. Srečati drugega pa je velika sreča in obenem radost (veselje). Sreča je srečanje in srečevanje z drugim(i) – to, da smo skupaj z drugimi. Ljubeče spoznavanje in ljubeč odnos do spoznanega nam omogoča in dopušča razumevanje in prijateljsko srečevanje – mirno so-bivanje. In še ena pomembna predpostavka za spoznavanje ali srečanje je, da znamo reči “vem, da nič ne vem” ali več, ko vem, ugotavljam, koliko je še tega, česar ne vem, da nas to ne zaustavi, temveč nas prav to priznanje poganja onkraj.

A zanimivo, kolikor filozofijo ta iskrenost o sami njeni vednosti poganja in ji morda daje največji zagon, pa prav ta iskrenost o njeni posebni vrsti nevednosti – kajti ne govorimo o tem, da filozofi ne vedo, kako narediti mizo, kako poteka delitev DNK ali kako se izračuna masni ali odstotni delež nečesa, temveč o posebni vrsti modroslovne vednosti, ki se nanaša na dokončno spoznanje in spoznavanje “ustroja” sveta in kozmosa – ljudi velikokrat odvrne od njenih nauk in metod. Zato se mi zdi v tem kontekstu na mestu izjava Nassima Nicolasa Taleba (in ki v veliki meri sovпада s samim Sokratovim početjem, kakor ga je opisal Platon v *Apologiji*): “Moj glavni hobi je draženje ljudi, ki sami sebe in kakovost svojega znanja jemljejo preveč resno, in draženje tistih, ki nimajo poguma, da bi včasih rekli, 'ne vem'.” Zen budisti pa nadaljujejo, da je tisti, ki postavi določeno vprašanje, lahko smešen ali nespameten en dan, vendar tisti, ki sploh ne postavi vprašanja, ostane takšen vse življenje. Da, zelo pomembno se je zavedati, da ne vemo vsega. Skratka, filozofi znamo priznati, da so stvari, ki nas presegajo ali ki jih ne razumemo povsem dobro oziroma

da jih ne razumemo zdaj in jih bomo morda razumeli jutri, morda čez en mesec, čez deset let ..., toda vmes se bomo na tej poti občasno spomnili na to, kar smo nekoč želeli spoznati danes, pred mesecem dni, pred letom ali celo pred desetimi leti, in nas bo to gnalo, da se bomo na vsake toliko časa vnovič pognali v višave in se po-trudili odgovoriti na za nas pomembna bodisi intimna in eksistencialna bodisi družbena in kozmična vprašanja.

To kaže na našo potrpežljivost, vztrajnost, radovednost, iskrenost, odprtost in seveda ljubezen – na našo ljubezen do modrosti, ki se je poskušamo dotakniti s kritičnim in kreativnim mišljenjem, intuiivnim uvidom, logičnimi argumenti in dialogom s sogovornikom. Temu še dodajamo, da se modrosti od zdaj naprej dotikamo in spoznavamo tudi z željo po igranju, spodbujanju veselja, sreče, sočutja in z ljubečim, pristnim odnosom do sogovornika (ki je kot nekakšen ples, v katerem enkrat eden od sogovornikov zdaj vodi in se drugi prepusti, in nasprotno).

Poleg tega bi radi dodali, da je filozofija usmerjena v sofijo, tj. modrost, in philos, tj. ljubezen do modrosti. Resnica se vedno prikazuje kot nekaj končnega, medtem ko je modrost potovanje večno žive in dinamične energije v relaciji med dvema subjektoma, modrost je dinamično in živo srečevanje med dvema subjektoma. Toda takoj, ko se modrost spusti na raven politike, ki je raven vladanja, (lahko) postane vsiljiva in nasilna (kajti sila, ki postane premočna, postane nasilje) in takoj, ko se nekaj opredeli za resnico, se ukalupi in izgubi naboj vesele radovednosti, igranja in veselega srečevanja, ki ji dajejo moč uživanja v odkrivanju, vzpostavljanju in ustvarjanju novih vezi, kar je značilno za modrost. No, vse to drži vsaj na načelni ravni, saj se tudi filozofija spopada z lastnimi protislovji in hipokrizijo.

Obračun filozofov s pesniki

Kajti filozofija si domišlja, da si kljub spoznavanju modrosti te ne lasti in je ne vsiljuje, saj naj bi do nje prišla v pristnem dialogu z drugim(i). Toda resnica je, da je v svoji dolgi zgodovini tudi filozofija zapadla temeljni predpostavki zahodne družbe, in sicer *agonu* (tekmovalnosti) in *eristiki* (vojskovanju z besedami), zato ji, roko na srce, včasih ni do tega, da bi se resnično odprla in skupaj igrala igro spoznavanja oziroma srečevanja drugega. Pa vendar moramo uvideti, da je ozadje agona pravzaprav prepričanje, da smo uvideli (delno) resnico kot totaliteto in da se zdaj v njenem imenu lahko borimo in pobijemo nasprotnika zanjo. Dialog v tem primeru ni zares iskrivo, pristno, srčno razkrivajoč dialog oziroma

pogovor, srečanje, ko-operacija z drugim, temveč se kaže kot boj za prevlado v obliki besednega vojskovanja ali eristike, ki je predstavljala obliko dokazovanja, kjer so bile v ospredju tehnike, kot so razpravljanje (*disputatio*), zavračanje (*refutatio*) in pobijanje (*contradictio*). Eristiki so običajno poskušali svojega nasprotnika na vsak način premagati, tako da so ga zvalili v logične zanke in zasuli z logičnimi ugankami in paradoksi; izkoriščali so jezikovna dvoumja in uporabljali napačna sklepanja, s katerimi so poskušali pokazati, da nasprotnikov argument vodi v absurd. Eristiko je Sokrat opisoval kot borbo z besedami (*en tois logois machesthai*). Zlasti je Sokrat zavračal eristiko kot obliko prevare, ki se je poslužujejo tisti, ki jih zanimajo prepirljive in trivialne diskusije. Edina prava in pravilna oblika razpravljanja je zanj dialektika, ki vodi v iskanje resnice. Pa vendar lahko v Platonovih dialogih večkrat opazimo, da tudi Sokrat v pogovoru s svojimi sogovorniki deluje na isti način izpodbijanja nasprotnikov tako, da jih zvali v logične zanke in paradokse, kakor to očita eristikom.

Toda človek ne more imeti vedno prav, saj je dialog vedno dialog med dvema, ki si izmenjujeta svoje poglede, stališča in šele skupaj prideta do resnice – do resnice, ki jo nato želita skupaj tudi uživati v sožitju. Zato sami menimo, da dialog ni niti eristika, agon ali dialektika, temveč je vesela, dinamična igra – saj se osrečujoči občutek razkrivanja resnice sebe in drugega lahko dogaja le skozi pristen, vesel in odprt dialog. Modrost resnice pomeni osrečujoči občutek razkritja drugega pred nami in našega razkritja pred njim ter njuno srečanje ali ugledanje drug drugega, ko se drugi iskreno pojavi (odkrije, raz-gali, pri-kaže) pred nami in se mi razgalimo ter prikažemo pred njim. Resnica pomeni, da drugi stoji pred nami in si z njim končno zremo iz oči v oči: ko se prvič zagledamo drug drugemu v oči, je to nadvse osrečujoče čustvo, čustvo vzhičenosti, čustvo (prvega) srečanja – stika in dotika. In ta moment razkrivanja ter razkritja drug pred drugim, seznanjanja drugega z drugim nas za vedno spremeni, transformira.

A takšen pristen, iskren dialog, v katerem gre za resnično seznanjanje in odpiranje drugega pred drugim in drugega z drugim, mora temeljiti na temelju iskrene ljubezni in zaupanja – na nečem, kar ima v osnovi pozitivno, ljubečo, miroljubno in sočutno naravnost. Le ljubeča, zaupljiva in miroljubna dialoškost je temelj za iskreno spoznavanje-srečanje drugega in drugačnega – in prav tako je pomembno uvideti, da se to spoznavanje dojema kot igra in igrivost – spoznavanje je igra srečevanja oziroma igranje (poslušanje, gledanje, eksperimentiranje, raziskovanje) – je nekaj lepega, pestrega, bogatega, polnega, osrečujočega in hkrati zaupljivo

naklonjenega drugemu. Ljubezen namreč spoznava, a tudi vzpostavlja, ohranja, vzdržuje in po potrebi transformira. Zato je v modrosti vedno tudi ljubezen, kajti ljubezen nosi ljubečo zaupljivost in negovalnost, ki zagotovi pogoje iskrenosti, da se lahko drugi pred tabo razkrije v vsej svoji biti (goloti) in ranljivosti, kajti ko se ti drugi iskreno razkrije, tako rekoč popolnoma preda, si zanj tudi so-odgovoren – so-odgovoren za njegovo dobro-bit. Iz tega razloga je v modrosti-ljubezni vedno tudi dobro in lepo – kajti kakor rečeno, ko se ti drugi popolnoma razkrije in preda, zasije v vsej svoji lepoti, hkrati pa si so-odgovoren za njegovo bit in mu želiš dobro.

Zato ni čudno, da se večina ljudi, tudi filozofi, včasih raje drži govoričenja ali pa v dialogu zavzema agonalno/eristično pozicijo, v kateri se nam ni treba odpreti in razkriti pred drugim ter se z njim srečati-razkriti v iskrenem ljubečem stiku. V bistvu se izkaže, da se tako v govoričenju kot v agonalni poziciji ne razkrijemo niti mi sami niti ne spoznamo-srečamo drugega in drugačnega. Toda tisto globlje, kar pravzaprav želimo doseči in se naučiti pri filozofiji, je biti iskren, resničen, zaupljiv, ljubeč do sebe in do drugega.

Obstaja pa še en pomemben vidik dialoga kot točka razkrivanja drugega pred nami in nas pred njim, točka srečevanja, stika z drugim(i), svetom in kozmosom, to pa je njegova igrivost, klovnovstvo ali karnevalskost, kakor pravi Bahtin; in zanimivo, da se ta vidik dialoga po Bahtinu razkriva v Platonovem *Simpoziju*, ki je eden najbolj znanih dialogov o ljubezni v zahodni civilizaciji. Po Bahtinu je prav Sokrat prvi odkril klovnovsko osnovo dialoga, in to skozi ljubezen: “Samo Sokratovo odkritje dialoške narave misli in resnice predpostavlja karnevalsko (klovnovsko, op. avt.) bližino med ljudmi, ki so stopili v odnos in izbrisali vse ločnice med njimi. Še več, predpostavlja tudi bližnji odnos do samega predmeta misli, ne glede na to, kako visok in pomemben je v odnosu do same modrosti.” (Bahtin, 1997: 197) Še več, kakor sem že zgoraj pokazala, je ljubeč in igriv dialog prvi pogoj za odgovorno razkrivanje resnice nas samih in drugega in da se to zgodi le v ljubeči, igrivi, pristni in zaupljivi dialoški liniji, ki ukinja ločitev na subjekt in objekt – vse, kar šteje, je srečevanje drug drugega in s tem radost (sreča) razkritja, ki je pravzaprav stik-dotik dveh entitet.

Poleg tega trdim, da klovnovstvo kot dejavnost in kot pristen dialog ljudi ali entitete zbližuje v pristnem ljubečem odnosu, ker ima dialoška beseda v okviru simpozija (ljubezni) pravico do posebne vrste svobode, nevsiljivosti, bližine ter tudi pravico do posebne vrste odprtosti, ekscentričnosti, tj. zmesi resnega in smešnega, visokega in nizkega, teoretičnega in praktičnega. Sam Bahtin celo trdi, da je *Simpozij* ali dialoška razprava o

določeni temi (ljubezni) po svoji naravi karnevalski žanr (Bahtin, 1967: 183). Skratka, dialog je tudi ljubeča igra konkretnega srečevanja z drugim, posebna oblika klovnanja, ki je poln konkretnih čutnih oblik – od majhnih iger do posameznih klovnovskih gest, do izražanja posebnega klovnovskega (tj. ljubečega, humornega in igrivega) občutenja sveta, ki prežema dialoško formo. Ključno za klovnanje pa je predstavljanje sveta brez vnaprej postavljenih in določenih okvirov oziroma vnaprejšnje delitve na izvajalce in gledalce, kakor že rečeno, na subjekt in objekt. Pri klovnanju vsi so-delujejo v igri spoznavanja drug drugega – nihče niti ne opazuje, nihče strogo rečeno ničesar ne predstavlja – gre za razkrivanje drug drugega, za goli stik-dotik, ki ukinja obstoječi hierarhični red in vse oblike strahu, ki so vezane nanje, ukinjajo se tudi strahospoštovanje in etiketiranje – skratka, ukinja se vse, kar je povezano s socialno hierarhično neenakostjo med ljudmi. “Ukinja se vsaka distanca med ljudmi in v veljavo vstopa posebna karnevalska (klovnovska, op. avt.) kategorija – svoboden in ljubeč stik med ljudmi” (ibid. 186). To je zelo pomemben element karnevalske ali klovnovske filozofije. Kajti ljudje ali bitja, ki jih v ‘običajnem’ življenju razdvajajo meje v okviru klovnovskega dialoga, stopajo v svobodni bližnji stik.

In prav ta svoboden, topel bližnji dialoški odnos se širi na vse strani in vpliva na vse: na vrednote, misli, prepričanja, pojave, čustva in stvari. V klovnovske, tj. ljubeče, pristne, odprte, igrive in resnične dialoške odnose zdaj stopa vse, kar je bilo prej zaprto in medsebojno ločeno v okviru neklovnovskega, tj. hierarhičnega sveta. Klovnovstvo zbližuje in združuje sveto in profano, vzvišeno in nizko, veliko in majhno, modro in neuko, saj so za klovnsko nediskriminatorno ljubečo dialoško misel značilni prav nasprotujoči si pari: smešno-resno, visoko-nizko, suho-obilno. Vse te klovnovske kategorije pa niso abstraktne misli o enakosti in svobodi ter o srčni povezanosti vsega obstoječega v Eno – gre za konkretne in pristne misli, čustva in dejanja, ki jih doživljamo in udejanjamo tudi v življenju. Konkretna dejanja klovnanja, na primer: Ko so se septembra 2010 na ulici Knoxwilla zbrali mladi neonacisti in vzklikali slogane, kot so “Moč belcev” (White Power), so jim klovni (oblečeni v baletna krilca) med tekom okoli KKK-skupine odgovarjali z vprašanji “Bela moka?” (White Flour?) in metali v zrak moko ter skupaj postavljali transparente s črkami, ki so sestavljale napis “Bela moka”. Mladi neonacisti so v jezi zakričali nazaj “Moč belcev!”, klovni, ki so vnovič veselo zaplesali okoli njih, pa zapeli “Bele vrtnice?” (White Flowers?), ki so jih vrgli v zrak. “Moč belcev!” (White Power!) so mladi neonacisti poskušali še enkrat. Klovni pa “Ohhhhhh! Močan tuš!” (Tight Shower) in v zrak dvignili zlato pobarvan tuš. Na tej točki so se nekateri člani KKK začeli sesedati vase in

še zadnjič zakričali: "Moč belcev!" (White Power). Ena od klovnes pa je končno doumela, kaj so neonacisti želeli povedati: "Ohhhhh, mislite, moč žene?!" (Wife Power!). Nato je pograbila bližnjega klovna in ga vzdignila v zrak, ostali klovni pa so s transparenti v zraku zaplesali in zapeli "Moč žene, moč žene" (Wife Power). Skratka, ena od neverjetnih inspirativnih moči klovnovskega, ljubečega in pozitivnega, igrivega dialoga je med drugim tudi nevtraliziranje slabe volje ter agresivnih tendenc ljudi in njihova transformacija v pozitivno moč združevanja ljudi skozi igro in ljubečo naravnost do so-ljudi.

Karneval ali klovnovstvo je občutenje sveta "ki se osvobodi strahu in maksimalno približa svet in kozmos človeku in človeka človeku (vse se vključuje v cono bližnjega stika), z njegovo radostjo se spremembi približamo z veselo relativnostjo vsega, zoperstavljamo se enostranski in uradni resnosti, ki se je porodila iz strahu in ki je dogmatsko ter sovražno nastrojena do nastajanja novih stvari in sprememb ter ki teži k absolutiziranju objektivne stvarnosti in družbenega sistema. Karnevalsko občutenje sveta osvobaja prav od takšne resnosti. Toda v njem ni trohice nihilizma, niti ne vsebuje prazne lahkomiselnosti in plitkega boemskega individualizma." (Bahtin, 229)

In še nekaj pomembnega je značilno za klovnanje, in sicer zbujanje smeha in veselja med ljudmi. Pravzaprav je klovnovski smeh povezan z najstarejšimi oblikami ritualnega smeha, saj je bil ta usmerjen k najvišjemu: klovni se smeji in nasmihajo soncu (najvišjemu bogu) in drugim bogovom in posmehujejo zemeljski oblasti, kajti vse oblike ritualnega smeha so povezane s smrtjo starega sveta in vnovičnim rojstvom novega sveta – s propadom starega, rigidnega, preresnega, zatohlega, nesvobodnega, agresivnega in sovražno nastrojenega sveta in aktom oplojevanja novega sveta. Ritualni smeh je pravzaprav povezan s krizami in preobrati v življenju sonca (solsticij), krizami v življenju božanstev, pa tudi s krizami v življenju zemlje, sveta in človeka. Smeh, enako kot celotna klovnovska dialoška misel, čustvo in dejanje, v sebi prav tako združuje nizko in visoko, čaščenje in posmeh, a v našem primeru pomeni smeh še veliko več, pristen smeh in veselje srca, s katerim pridemo najbliže soncu in drugemu človeku, kajti smeh je usmerjen tudi k spremembi oblasti in resnici modrosti. Smeh se veže na samo krizo hierarhičnega, sovražnega, rigidnega sveta in na proces spremembe tega v odprt, svoboden, sproščen in ljubeč stik-dotik, srečevanje z vsem obstoječim. To je globoko kontemplativen in univerzalen smeh. Smeh prav tako kaže, da ima vse – ampak prav vse – tudi svojo smešno plat, saj se vse prerodi in obnavlja skozi krize. Zato si tudi na primer znani zdravnik, oče klovnov

zdravnikov-rdečih noskov Patch Adams želi zgraditi veselo bolnišnico – kot kraj, v katerem se človek skozi ljubeč in vesel, nasmejan, a hkrati dostojanstven način očisti in obnovi skozi bolezen, vendar v kateri so prav tako vsi, zdravniki, sestre in bolniki, enakovredni ter si med seboj bližnji ter ne nazadnje vključeni v karnevalski proces očiščenja in prerojevanja lastnih predpostavk in predpostavk o sebi, svetu in kozmosu, ki jih imajo.

Pravzaprav pa smo v to karnevalsko očiščenje in prerojevanje sveta vključeni prav vsi, od očetov in mater, hčera in sinov, žensk in moških, do žena, bratov, sester in mož, prijateljev, sodelavcev, sosedov, neznancev na cesti ali konec koncev na drugi strani sveta, in to se dogaja tako v bolnišnici kot v šoli, v družini, na ulici ali v parlamentu in javni upravi.

Zgodovina dialoga (obračun filozofov s čustvi)

Toda to, o čemer smo pisali zgoraj, da naj filozofi postanemo filozofi-klovni, ki si s pristnim pozitivnim ljubečim iskrenim in igrivim dialogom ter dejanji prizadevamo za mirno, ljubeče, iskreno in igrivo srečevanje z drugimi, ki nas bo vse bogatilo in plemenitilo, je šele nedavna želja filozofije.

Dejansko pa leži prvotna resnica o vpeljavi dialoga, ki se je začela in končala s Platonom oziroma Sokratom (že Aristotel, njegov učenec, ne uporablja več dialoga kot sredstva za doseganje resnice ali modrosti) v tem, da je Platon uporabil dialog, ker je bil ta že na ravni forme obračun filozofije s tragedijo in tragiškim prikazovanjem, kako živeti dobro in srečno življenje. Do tedaj so ljudje menili, da bodo živeli srečno in dobro življenje, če bodo upoštevali bogove in verjeli v usodo – kar pomeni, da je antični “tragiški” človek sprejel pogled na svet in svoje življenje, v katerem ni bilo veliko prostora za človekovo svobodo, ustvarjalnost, ljubezen in odgovornost, ampak je večina stvari v rokah bogov in usode (sreče ali *tuchē*), ki ga seveda v svoji moči in velikosti vedno znova presegajo in presenečajo – takšno življenje pa je zelo krhko in po svoje lahko tudi kaotično. Platon oziroma Sokrat pa je hotel pokazati, da se človek z lastnim razumom lahko postavi in opre na lastne moči. In kako to človek po njegovem počne? Z geometrijo in algebro (štetjem, merjenjem) in kritičnimi (logičnimi) argumenti. Seveda pa je treba razumeti celoten kontekst, zaradi katerega je Platon uperil svojo ost zoper dotedanjo tragiško oz. pesniško umetnost. Namreč, tragiki so bili tisti, ki so imeli primat nad tedanjo vednostjo in so učili ljudi, kako živeti dobro in srečno življenje, Platon pa je živel ravno v času, ko je bil priča zatonu velike antične kulture, ki je do tedaj cvetela že dobrih dvesto let, in je menil, da so bili za

propad med drugim zaslužni tudi tragiški pesniki, ki so učili, kako živeti dobro in srečno življenje. In takrat se je zdelo, da je bilo življenje bolj kot kdaj koli prej izpostavljeno *tuchē* (sreča ali 'kar se dogaja', je element človeške eksistence, ki ga ljudje ne nadzorujemo) v vseh mogočih oblikah, istočasno pa so bili Atenci bolj kot kdaj koli prej obsedeni z idejo, da bi napredek lahko iz družbenega življenja izbrisal neobvladljivo kontingenco. To upanje je našlo svoj izraz v nasprotju med *tuchē* ali srečo in *technē* ali človeško umetnostjo oziroma znanostjo. Zgodbo o človeškem napredku je zato Platon povezoval z odkritjem *technai* in trdil, da se bo resničen družbeni napredek zgodil le takrat, ko bomo razvili novo *technē*, *technē*, ki praktično razmišljanje podredi štetju, merjenju in tehtanju. Pri tem postane številka glavni element *technē* in izraža glavno popularno (pitagorejsko) prepričanje, da je najbolj učinkovito instrumentalno sredstvo maksimizacije. Tisto, kar je izmerljivo, je dokončno in je mogoče zapopasti, zato ga je mogoče tudi potencialno napovedati in nadzorovati – tisto, česar ne moremo oštevilčiti, ostane nejasno, nedoločljivo, brez meja in se izmika človeškemu razumevanju.

Toda tisto, kar je Platona pravzaprav najbolj zmotilo in proti čemur je usmeril kar najostrejšo ost, je bil tragiški pogled na svet. “V Platonovem napadu na pesnike tako najdemo globok uvid: da so vsi načini pisanja, ki so značilni za tragično pesništvo, zavezani določenemu, čeprav zelo splošnemu pogledu na človeško življenje. Tragedije to kažejo že v samem načinu stvaritve celotne zgradbe tragiške pesnitve – z uporabo ritma, glasbe in jezika – in še zlasti z vsebino. V starogrški drami najdemo, kakor že rečeno, etičen pomen *kontingence* (tj. dogodki onkraj nadzora junaka, torej kar se mu godi, so zelo pomembni ne le za njegove občutke sreče ali zadovoljstva, ampak tudi za polno in dobro življenje), globok občutek za *probleme protislovnih dolžnosti* in upoštevanje *pomena strasti in čustev pri etičnih vprašanjih*, ki se zdijo Platonu v njegovih dialogih (*Protagora*, *Država*, *Fajdon*, *Simpozij*) nadvse nevarni in jih želi odpraviti. Če hočemo učiti, da je dobra oseba samozadostna, potem bomo, tako kot Platon v *Državi*, izbrisali Patroklove solze ob Ajshilovi smrti. Prav tako ne bomo pisali del, ki bodo vzpostavila zvezo z občinstvom prek čustev – saj se zdi, da vsa čustva temeljijo na napačnem prepričanju, da imajo zunanji dogodki prevelik pomen.” (Nussbaum, 1990: 17) Skratka, glavni obračun med pesniki in filozofi je po Platonu način doseganja srečnega in dobrega življenja in jasno je, da ravno Platon ni želel pokazati, da so ultimativen cilj dobrega življenja čustva, kot so ljubezen, sočutje in veselje, kakor jih razumemo v običajnem smislu, ampak so to hladne racionalne dejavnosti,

ki so razvrščene glede na intrinzično vrednost. Zdaj tudi razumemo, zakaj filozofija po tem, ko je opravila s svojim nasprotnikom na področju učenja dobrega in srečnega življenja, ni uporabljala ljubečega, pristnega, igrivega, humornega in šaljivega dialoga kot svoj modus operandi na poti do modrosti.

A sami si prizadevamo za to, da filozofi pri svojem delu – pomagati ljudem in vsem drugim bitjem za doseganje srečnega in dobrega življenja – upoštevamo tako argumente kot čustva – čustva ljubezni, sočutja, sreče, veselja in spoštovanja, kakor tudi konkretno delo filozofa-klovna. Še več, menim, da brez upoštevanja dimenzije čustev v filozofiji sploh ne gre – navsezadnje je ena od temeljnih nalog filozofije, da ljudem pomaga na poti njihove osvoboditve od trpljenja in strahov na eni strani ter na drugi vzpostavlja in ohranja čustva ljubezni, sočutja, sreče, miru, spoštovanja in veselja. Če pa čustva potlači, potem teh ne more niti spoznati niti uporabiti in zmanjšati človeškega trpljenja. Po Epikurjevem prepričanju je glavna naloga filozofije in filozofa: “Če argument filozofa ne zmanjša človeškega trpljenja, je prazen argument.” In točno za to nam gre današnjim filozofom v 21. stoletju, za zmanjšanje človeškega trpljenja in vnovičnega vzpostavljanja veselja, sreče, dobrega, miru in pravičnosti in to ne (le) v predavalnici in inštitutih, ampak predvsem konkretno tam, kjer nas ljudje najbolj potrebujejo – v bolnišnicah, centrih za socialno delo, šolah, celo parlamentih in tudi na ulicah, kakor je to počel sam Sokrat.

Toda kaj sploh so čustva in kako jih razumeti? V zgodovini obstaja dolgo zmotno prepričanje o negativnosti čustev, a sama bom predstavila pozitivno in transformativno plat čustev za dobrobit in usodo našega sveta. Po tisočletje starem prepričanju naj bi bila čustva živalske, neukrotljive reakcije, identične z našimi telesnimi občutki, ki nimajo nobene zveze z mislijo in so zanje moteč element. Še več, čustva naj bi bila samosvoje sile, pred katerimi smo kot racionalna bitja z lastno voljo in močjo nemočni in pasivni. Zdi se, da obstaja neka nepojasnjena očarljivost vizije čustev kot brezglavih porivov in neracionalnih stališč “da srce vodi glavo” – celo za ljudi, ki se zavedajo, da to morda ne drži. Kajti naša čustva so izrazito premišljena (Nussbaum, 2001: 87). To nas pripelje k drugi vrsti nasprotovanj in negativni opredelitvi čustev. Ta sicer čustvom priznava njihovo spoznavno dimenzijo in zanesljivost, vendar jih vseeno izloča iz praktičnega delovanja, saj tovrstni nasprotniki čustev menijo, da so vse sodbe, na katerih temelji večina čustev, napačne. Zakaj? Menijo, da čustva vsebujejo vrednostne sodbe, ki pripisujejo veliko vrednost nenadzorovanim stvarem zunaj nas, in če pripisujemo vrednost stvarem, ki jih ne moremo nadzorovati, potem bolj trpimo. Predstavniki tega pogleda so stoiki, ki so izrazito negativistični do čustev. Stoiški filozof, Hrizip, je postavil

tezo, da so čustva oblike napačnih sodb ali napačnega prepričanja. Za stoike je bila sodba definirana kot soglašanje z videzom, ki ima dve stopnji: na prvi stopnji se nam stvari prikazujejo, tako kot se nam na primer na prvi pogled Sonce kaže, kot da je le korak daleč. Toda če smo sprejeli prepričanje, da je Sonce večje kot naša Zemlja, potem bomo zavrnilo to, kako se nam Sonce kaže. Ta prvi vtis torej zavrremo, rekoč 'tako se mi samo dozdeva, vendar stvari niso resnično takšne'. Sprejetje ali zavrnitev videza kot resničnega ali napačnega je naloga, ki zahteva poseben element razločevanja, selekcioniranja, prepoznavanja, ki pripada našemu razumu, in točno to opažamo tudi pri čustvih. Recimo, če nam umre najbližja oseba, smo ob tem globoko pretreseni in žalostni. Ta globoka žalost vsebuje prepričanje, da smo izgubili za nas najpomembnejšo osebo v našem življenju (ob smrti kakšne druge, nam nepomembne osebe se ne bi tako močno odzvali ali se morda sploh ne bi odzvali). Če bi nam povedali, da je draga oseba umrla krivične smrti, bi se globoka žalost pomešala še z jezo, saj jeza vsebuje prepričanje, da je bila nekomu storjena krivica. Če bi nam čez čas povedali, da pravzaprav ni šlo za krivično smrt, bi jeza izginila. Za stoike so nas čustva povezovala z drugimi in menili so, da nas vse, kar preveč cenimo in nam je hkrati lahko brez našega privoljenja odvzeto, ker drugega in situacij ne moremo nikoli popolnoma nadzorovati, postavlja v pozicijo strahu, bolečine in podrejenosti. Zato se moramo čustvom odpovedati. A takšen negativni izraz do čustev je pomenilo zavzeti stališče, da smo sami na svetu in da ne živimo v svetu nenehnih relacij ter da tiči 'izziv' ter naloga ravno v našem odnosu do teh relacij. Zato Nussbaumova meni, da je filozofija skrenila s svoje poti odpravljanja trpljenja z argumenti in prinašanjem čustev sreče, ljubezni, sočutja in veselja v naše življenje: "Filozofija zgradi neprebojen zid okoli sebstva, braneč ga pred vsemi možnimi napadi sreče," (Nussbaum, 1996: 395) in predlaga osnovno tezo o čustvih, ki vključuje tri ideje: a) idejo o kognitivni oceni ali sodbi (ta ni izražena le z logično propozicijo); b) idejo o lastnem razvoju in lastnih ciljih ter projektih (to oblikujejo družbene norme in tudi starši); c) idejo o intencionalnosti, o pomembnih zunanjih objektih kot elementih v naši shemi ciljev in projektov za doseg ciljev.

V končni fazi lahko rečemo, da čustva vsebujejo različna prepričanja, vključno s prepričanja o tem, kateri dogodki so se zgodili in kdo je njihov povzročitelj, hkrati pa čustva vsebujejo še posebna prepričanja, prepričanja o vrednotah in vrednosti objekta (le zato, ker je mati spoznana kot izjemno pomembna oseba, ljudje tako globoko žalujejo za njo). Čustva so tako 'kognitivne/spoznavne in subjektivne evaluacije', ki vključujejo veliko dozo pozornosti, ki je namenjena svetu okoli nas, ali kakor pravi Nussbaumova: "Čustva razkrivajo bitju svet, najgloblje cilje, ki jih ima

v odnosu do sebe, in vse to, pozornemu opazovalcu. Čustvena reakcija nam pove, da gre za pomembno vrednost ali cilj in da je ta poškodovan ali izpostavljen tveganju ali pa je napredoval. Iz čustvene reakcije se lahko veliko naučimo, kaj je za osebo ob njenem stiku z okoljem, ali na splošno v življenju, pomembno. Kako oseba interpretira jaz in svet ter kako se spopada s poškodbami, nevarnostmi in izzivi.” In čustva govorijo še o nečem. Povezujejo nas s stvarmi, ki se nam zdijo pomembna za našo srečo in našo uspešnost, vendar pa jih ne nadzorujemo popolnoma. Čustva zapisujejo občutek ranljivosti in nepopolno kontrolo, pa tudi kakšen bi moral biti svet.¹

In prav v kontekstu tega, kakšen bi moral biti svet, so tako pomembna čustva ljubezni, veselja, sreče, sočutja in dialoške, klovnovske igre, saj nas temeljno pozitivno in dobrohotno povezujejo z drugimi onkraj zgolj racionalnega interesa. Še več, kot rečeno, prek čustev se zavemo naše enosti z drugim oziroma naše usodne povezanosti z vsem, kar je; bodisi da je ta Drugi drugi človek, žival, rastline, narava v celoti ali celo druga bitja v kozmosu. Skratka, gre za vzpostavitev novega ljubečega, veselega in sočutnega biti-v-svetu, ki je vedno biti-v-svetu-skupaj-z-drugimi. Predvsem pa so blagodejni in dobredejni učinki takšnega ljubečega, šaljivega, klovnovskega, čutnega, igrivega in sočutnega približevanja in spoznavanja samega sebe in drug drugega vidni v konkretnih medsebojnih stikih.

Obračun filozofa-klovna z racionalno, kritično in interesno naravnostjo dosedanje filozofije

Problem današnje zagrenjenosti filozofije in filozofov je prav v tem, da je skoraj nihče ne bere, poslušaja in še manj jemlje resno. Se pravi, nič

¹ Najpomembnejša čustva so ljubezen, veselje, sočutje in žalost. Na primer, sočutje je zelo pomembno čustvo, saj resnično izpričuje pomen zavedanja naše povezanosti z drugimi onkraj našega nadzora. Tragedije prikazujejo življenje najboljše situiranih, uglednih in čaščenih ljudi v družbi, se pravi ljudi, ki imajo izpolnjene običajne potrebe in želje (so materialno preskrbljeni, zasedajo ugledno pozicijo v družbi, imajo vrhunsko izobrazbo), a kljub vsem 'privilegijem', ki jih imajo, obstaja širši kozmični red, v katerega spadajo prav vsi ne glede na status, kar pomeni, da se tudi takšnim ljudem lahko zgodijo tragične nesreče, ki jih niso sami zakrivali. Iz tega sledi pomemben nauk: nihče ne ve vsega, nihče ne nadzoruje vsega, nihče ni neranljiv in imun za nesreče, nihče ni popoln in vsi delamo napake. A najpomembnejši nauk šele prihaja: kako naj se odzovejo ljudje, ko pridejo v stik s človekom, ki ga je zadela nesreča, in to ne po njegovi krivdi (npr. Ojdip spi s svojo materjo, ker mu je bilo tako prerokovano, in si za kazen izkoplje oči, Antigona pokoplje svojega brata Polinejka v skladu z moralnimi in verskimi vrednotami, a jo zato doleti smrt in podobno)? Odgovor je, da se na to odzovemo s sočutjem – sočutje je spoznanje in priznanje velike bolečine in trpljenja človeka in njegovo očiščenje. Nad vsemi človeškimi zakoni in zadevami tako obstajajo splošni univerzalni zakoni, ki pa se nanašajo na etične vrednote, kot so spoštovanje, dostojanstvo, ljubezen vsakega bitja ter sočutje do vsakega bitja, ki si ni samo krivo za lastno trpljenje in nesrečo.

ni narobe z modus vivendi filozofije, ki je tudi mišljenje in opozarjanje na pomanjkljivosti in nepravilnosti v družbi in/ali pri posamezniku, a tisto, kar manjka današnji filozofiji, je prav modus affirmaticus in modus operandi – najprej razširjanje veselja, optimizma in ljubezni med ljudi, opozarjanje na njihovo medsebojno povezanost in povezanost z vsem, kar je. Ker le tako bodo lahko ljudje videli in se odprli njenemu pozitivnemu doprinosu k človeštvu. Ne me napačno razumeti, seveda je nedvomno izjemno pomembno veliko intelektualno delo, ki ga je opravila in še opravlja filozofija, in filozofom moram čestitati za izjemne intelektualne dosežke ter ves napor, čas, energijo in znanje ter izkušnje, ki so ga vložili ali vlagajo, da so prišli do novih dognanj, vzpostavili ontološke, epistemološke in družbene sisteme, uspešno pozneje pokazali nekatere pomanjkljivosti in predlagali modificirane modele. Prav tako je izjemno pomemben doprinos filozofije tudi v tem, da opozarja na togost in dogmatičnost družbe ter na nepravičnost, izkoriščanje, zatiranje in vkoreninjene predsodke. Vendar je enako pomemben način, ki ga takšno razmišljanje in ravnanje povzročata. Enako pomembno je namreč razumevanje, od kod izvira človeško ravnanje, kot so nepravičnost, zatiranje, izkoriščanje, predsodki, kot tudi načini, na katere se po-zdravijo posledice tega in tudi začrtajo drugačne oblike družbe. Ljudje se namreč po navadi odprejo nečemu novemu in drugačnemu, če se počutijo ljubljene, razumljeni ter če ta proces spremlja veselje. Če je torej po Epikurju glavni namen filozofije, da zmanjša trpljenje človeške eksistence, ne pa da ga povečuje s svojim načinom povzročanja bolečine oziroma s špikanjem tečnega obada, kakor je Sokrat imenoval svoje početje, potem je nujno, da filozofija spremeni svoj modus operandi. Tako se zdi, da ima filozofija kljub vsem tudi pozitivnim intelektualnim vidikom nekatere resne probleme pri svoji 'tehnik' sporočanja, ki odvrtačajo ljudi tako od njene metode, kakor tudi od njene vsebine.

Zato menim, da mora filozofija svojo temeljno dejavnost utemeljevati najprej na humornem kreativnem, imaginativnem in šele nato na kritičnem mišljenju – mišljenje pa mora temeljiti na veselem, radoživem, igrivem, pristnem in ljubečem dialogu, ki potuje in na tej poti razsvetljuje in osvetljuje resnico, a to razsvetljevanje je zdaj tudi razveseljevanje in zbujanje subtilnih ter prijateljskih občutkov in čustev na eni strani, na drugi strani pa prav zato lažje iskreno priznanje, kje se skrivajo težave, problemi, dileme in kaj bi bilo treba spremeniti. Razveseljevanje kot razsvetljevanje pomeni potovanje ali pomikanje po vesolju – pomeni veselje svobodnega premikanja duha po prostoru. Zgolj kritično, logično in abstraktno mišljenje, iz katerega so izvzeti vsi občutki in čustva ter humor in

veselje, že samo nosi določen 'negativen' naboj – pomeni zavzeti kritično pozicijo in drugega kritizirati, mu dati (apriori) občutek, da nekaj ne počne dobro, iskati pri njem ali njej napake (pomeni mu zbudjati negativna čustva sramu, gnusa in krivde), namesto da bi mu predočili, da je brezpogojno vredna in ljubljena oseba ter da so se neki dogodki dogodili, ne zato ker bi bil/-a on/-a izključno odgovorna, temveč zato ker je vse odnos in je šlo za splet okoliščin, ki so vodili v dogodke, ki pa so odraz prepričanj, vrednot in dejanj vseh ljudi, vpletenih v dogodek.

Zato menim, da je primernejše, če rečemo, da je delo filozofov podobno procesu rojevanja metulja, kar je nekaj najbolj čudežnega na tem planetu, in da je delo filozofa-klovna zato pravzaprav transformativno delo, ki pa je vedno plod vpletenih oseb. Če bomo filozofi dojeli, da pravzaprav ne moremo vsega razumeti in da spremembe ne moremo narediti samo z abstraktno logiko in jezikom in samotni (ter osamljeni) v akademskih kabinetih, bomo dojeli, da je del čara filozofije tudi njen ne povsem artikuliran in ne tako logičen argument, da se dogaja filozofija tudi na ravni telesa, doživetja in dogodka, ki ga ustvarjamo prav skupaj in med ljudmi. Skratka, tisto, kar je pomembno spoznati, je, da se v veselem, humornem, igrivem in ljubečem filozofu-klovnu skriva kar največja ljubezen do drugega (bodisi živega bodisi anorganskega subjekta) in do resnice, ki se odvija v njem ali med njima.

Vendar kaj bi sploh rekli, da je resnica? Resnica je po našem prepričanju neke vrste temelj sveta – tiha podpornica vsega, tako kakor ljubezen, ki je dobro in lepo, in s tem gotovosti nas samih, pravzaprav se resnica vedno najprej nanaša na resnico o nas samih in na to, kako to pojmuje. Ali kakor je o resnici rekel Wittgenstein: “Torej praviš, da sporazum med ljudmi določa, kaj je resnično in kaj napačno ...?’ in odgovori: 'Je tisto, za kar človeška bitja *rečejo*, da je resnično in napačno in se sporazumejo v jeziku, ki ga uporabljajo. To ni sporazum v mnenjih, ampak v obliki življenja (Lebensform). Osvetliti moramo dva vidika Wittgensteinove operacije. Prvič z utemeljitvijo resnice v jeziku in jezikovnih igrach jo odstrani iz fiksnosti v transcendentnem in jo postavi na fluiden in spremenljiv teren prakse, s čimer premakne okvir razprave od védenja k delanju ... Wittgensteinova biopolitika se giblje od vednosti skozi kolektivno prakso k življenju, vedno na terenu skupnega.” (Hardt, Negri, 2010: 118)

In točno za to nam gre, ko govorimo o dejavnosti filozofa-klovna – resnica, do katere in za katero nam gre, ni le nekaj jezikovnega in zgolj v besedah, temveč se ta resnica razkriva na vseh ravneh, v naravnosti naše zavesti do samih sebe in do vsega, kar je – v naših mentalnih-čustvenih, doživljajskih in dejavnih (materialnih) oblikah življenja skupaj z drugim(i),

gre za zastavitev smisla, doživljanja in delovanja hkrati. In filozof-klovn si prizadeva za to, da lajša, razveseljuje in osvetljuje to, za kar se dogovorimo, kot resnico, ljubezen in pravičnost. Humorna, ljubezniva in igriva ideološka naravnost je pravzaprav največja ljubeča naravnost do razkrivanja resnice, saj je lahkotna, prijazna, a vendar hkrati na najboljši možen način ljubeče in nežno razkrivajoča resnico nas samih in drug drugega. Na ta način resnica končno ne seka kot meč, ampak na kar najbolj prijazen način omogoča, da se lahko prikaže, ozavešča in realizira. In še nekaj je pomembno, česar filozofija do zdaj ni počela in kar je ena od nalog filozofa-klovna: da v ljudeh zbuja ljubezen in sočutje do sebe in drugih ali, drugače povedano, vzbuja samospoštovanje.

BIBLIOGRAFIJA:

- Bahtin, M. (1967): *Problemi poetike Dostojevskega*, Nolit, Beograd.
- Solomon, R. C. (1993): *The Passions, Emotions and the Meaning of Life*, Hackett Publishing, Indianapolis.
- Nussbaum, M. C. (2001): *Upheavals of Thought, The Intelligence of Emotions*, Cambridge Press, NY.
- Kay, S. (2007): "Dress Rehearsal for Life: Using Drama to Teach Philosophy to Inner-City High School Students", *Analytic Teaching* vol. 26 no. 1.
- Hardt, M., Negri A. (2010): *Skupno (onkraj javnega in privatnega)*, Časopis za kritiko znanosti, Študentska založba, Ljubljana.
- Taleb, M. N. (2010): *Črni labod*, Založba Učila International, Ljubljana.